

E-CONOM

Online tudományos folyóirat
Online Scientific Journal

Tanulmányok a gazdaság- és társadalomtudományok területéről
Studies on the Economic and Social Sciences



E-CONOM

Online tudományos folyóirat | Online Scientific Journal

Főszerkesztő | Editor-in-Chief
KOLOSZÁR László

Kiadja | Publisher
Soproni Egyetem Kiadó |
University of Sopron Press

A szerkesztőség címe | Address
9400 Sopron, Erzsébet u. 9., Hungary
e-conom@uni-sopron.hu

A kiadó címe | Publisher's Address
9400 Sopron, Bajcsy-Zs. u. 4., Hungary

Szerkesztőbizottság | Editorial Board
CZEGLÉDY Tamás
HOSCHEK Mónika
JANKÓ Ferenc
SZÓKA Károly

Tanácsadó Testület | Advisory Board
BÁGER Gusztáv
BLAHÓ András
FÁBIÁN Attila
FARKAS Péter
GILÁNYI Zsolt
KOVÁCS Árpád
LIGETI Zsombor
POGÁ TSA Zoltán
SZÉKELY Csaba

Technikai szerkesztő | Technical Editor
TAKÁCS Eszter

A szerkesztőség munkatársa | Editorial Assistant
DURGULA Judit

ISSN 2063-644X



Tartalomjegyzék | Table of Contents

ERB Franciska – GŐZ András

Feleletválasztós tesztek kiértékelésének módszerei és a kiértékelést támogató alkalmazás fejlesztése

Methods for analyzing simple choice tests and developing an application which supports the evaluation3

UZONYI Antal

Hajdúböszörmény helyzetének elemzése, valamint az agrár- és vidékfejlesztési támogatások értékelése

Analysis of the situation of Hajdúböszörmény, and evaluation of agricultural and rural development subsidies15

BURKA Nikoletta Zsuzsanna

A hidegen sajtolt tökmagolaj mint helyi termék szerepe a térségi fejlődési folyamatokban

Role of the local production of the cold-pressed pumpkin seed oil in the local development processes.....32

LIPTÁK Lilla

A közösségi tagság hatása a vegán fogyasztók magatartására

The effect of community membership on vegan consumers' behavior.....46

ILYÉS Noémi

Láthatatlan turisták Budapest árnyékában

Invisible tourists under the shadow of Budapest.....56

MOLICH Kitti – STEFÁN Ádám

Check-in a jövőbe – robotizálás a szállodai recepción

Check-In To The Future – Robotisation At Hotel Reception66

UZONYI ANTAL¹

Hajdúböszörmény helyzetének elemzése, valamint az agrár- és vidékfejlesztési támogatások értékelése²

Magyarország 2004. május 1-én az EU tagjává vált, amelynek köszönhetően különböző pénzügyi források, illetve támogatási jogcímek nyíltak meg országunk előtt. A Közösséghez való csatlakozásunk mérföldkőnek tekinthető mezőgazdaságunk életében, hiszen jelenleg is a gazdálkodók éves jövedelmének kb. 70%-át agrár- és vidékfejlesztési támogatások képezik. A témakör aktualitásán túl kiemelendő, hogy Hajdúböszörményben tradicionálisan nagy hagyományai vannak a mezőgazdaságnak. A tanulmány általános célkitűzéseként minél pontosabb képet szeretne kapni a Hajdúböszörményben gazdálkodók támogatásokhoz kapcsolódó viszonyairól, továbbá kiemelten kezeli a gazdálkodók személyes véleményét és meglátásait is. Specifikus célkitűzésként került megfogalmazásra a település ökológiai, társadalmi, gazdasági adottságainak feltárása, amelyek a város helyzetének bemutatását szolgálják. A célok megvalósítása érdekében két hipotézis került felállításra. Az első hipotézis szerint Hajdúböszörményben az agrár- és vidékfejlesztési támogatások koncentráltága 2011–2015 között egyaránt magas és kiegyenlített volt, míg a második hipotézis szerint a hajdúböszörményi gazdálkodók pozitívan értékelik a támogatásokat. A vizsgálati eredmények alapján az első hipotézis elfogadására, míg a második hipotézis részbeni elfogadására került sor.

Kulcsszavak: vidékfejlesztés, támogatások, koncentráció, Hajdúböszörmény, gazdálkodók
JEL-kódok: H29, Q19

Analysis of the situation of Hajdúböszörmény, and evaluation of agricultural and rural development subsidies

Hungary became an EU member state on 1 May, 2004, by which different financial sources and subsidy funds have been available for our country. Joining the Community is a major milestone for our agriculture as the agricultural and rural development subsidies take up approximately 70% of the annual profit of the farmers even today. Besides the actuality of this topic, it is important that the agriculture has great traditions in Hajdúböszörmény. The general aim of the study is to reflect a more accurate situation on the relations of the farmers in Hajdúböszörmény to the subsidies, and furthermore it highlights their personal opinions and views as well. Unfolding the ecological, social and economic characteristics of the settlement, which serves the presentation of the city's situation, has been formulated as a specific objective. In order to reach this goal, I set two hypotheses. According to the first one the amount and distribution of the agricultural and rural development subsidies have been large and balanced between the period of 2011 and 2015, while according to the second one the above mentioned farmers have a positive attitude towards this type of support. On the basis of the findings the first hypothesis was accepted, while the second hypothesis was partially accepted.

Keywords: Rural development, Subsidies, Concentration, Hajdúböszörmény, Farmers
JEL Codes: H29, Q19

¹ A szerző a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karának hallgatója.

² A tanulmány a XXXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Közgazdaságtudományi Szekciójának Regionális gazdaságtan és településfejlesztés tagozatában első helyezést elért dolgozat alapján készült. Az OTDK-pályamunka konzulense dr. Horváth Péter adjunktus.

Bevezetés

Mint ismeretes, Magyarország 2004. május 1-én az Európai Unió tagjává vált. A csatlakozást követően a vidékfejlesztés előtérbe kerülése mellett, maga az agrárszektorunk is nagy lehetőség kapujába került. Nem elhanyagolható tény azonban, hogy csatlakozásunk kötelezettségeket is rótt hazánkra, de mindemellett különböző pénzügyi források, illetve támogatási jogcímek nyíltak meg országunk előtt. Nagy jelentőség tulajdonítható ugyanakkor annak, hogy a csatlakozást követően hazánk számos támogatási forrásból (pl.: operatív programok) részesülhetett, amelyekből meghatározó szerepet töltenek be az agrár- és vidékfejlesztési célú támogatások. Ezen szubvenciók finanszírozása kezdetben az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA), majd 2007-től a közvetlen támogatások finanszírozására létrehozott Európai Mezőgazdasági Garancia Alap (EMGA) és a vidékfejlesztési célú támogatások finanszírozására szolgáló Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap (EMVA) révén valósult, illetve mind a mai napig valósul meg.

A támogatások létjogosultságát mi sem jelzi jobban, mint hogy jelenleg a magyarországi gazdálkodók éves jövedelmének kb. 70%-át támogatások képezik, amely százalékos érték úgy gondolom, hogy megfelelően reprezentálja a téma aktualitását, nem mellékesen fontosságát is (Tóth, 2017).

A tanulmány általános célkitűzéseként minél pontosabb képet szeretnék kapni a Hajdúböszörményben gazdálkodók támogatásokhoz kapcsolódó viszonyairól, továbbá kíváncsi vagyok a gazdálkodók személyes véleményére és meglátásaira is.

Az általános célkitűzés az alábbi specifikus célkitűzéseken keresztül valósítható meg.

1. A szakirodalmi feltárás során globális kitekintés nyújtása (Afrika, USA); a Közös Agrárpolitika (KAP) fejlődési stációjának, a legfontosabb vidékfejlesztési alapszabványoknak, az EMGA és az EMVA működésének, valamint Magyarország agrár- és vidékfejlesztési politikájának a bemutatása;
2. Hajdúböszörmény ökológiai, társadalmi, gazdasági adottságainak feltárása;
3. Az agrár- és vidékfejlesztési támogatások koncentráltságának vizsgálata Lorenz-görbe, CR koncentráció, valamint Hirschman-Herfindahl index segítségével;
4. Az kérdőíves felmérés eredményeinek értékelése;
5. A vizsgálati eredmények alapján levonható következtetések megfogalmazása.

A fentebb ismertetett célkitűzések az alábbi hipotéziseket indukálja.

H₁: Hajdúböszörményben az agrár- és vidékfejlesztési támogatások koncentrálttsága 2011-2015 között egyaránt magas és kiegyenlített volt.

H₂: A hajdúböszörményi gazdálkodók pozitívan értékelik az agrár- és vidékfejlesztési támogatásokat.

Szakirodalmi áttekintés

A tanulmány központi témájának az agrár- és vidékfejlesztési támogatások tekintendők, amely témakör vonatkozásában elsőként Afrika és az USA, majd az Európai Unió, végezetül pedig Magyarország agrár- és vidékfejlesztési politikája kerül bemutatásra.

Afrikában az agrárvertikum támogatottsága a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés erős kohézióján keresztül valósul meg. Ennek eredményeként célzott vidékfejlesztési program csak néhány ország esetében jelenik meg.

Míg az 1960-as években Afrika nettó élelmiszerexportőr volt, addigra manapság folyamatosan mondhatóak az élelmiszerexportőr és szinte minden ország nettó élelmiszerimportőrnek tekinthető. Ennek egyik fő oka az állami támogatások alacsony mértéke (Bello, 2008).

Az USA mezőgazdasága az elmúlt 100 évben jelentős változásokon ment keresztül, ugyanakkor az USA agrárpolitikája gazdasági súlyánál fogva komoly hatást gyakorol az EU Közös Agrárpolitikájára, így közvetett módon hazánkra nézve is (Popp, 2004).

A jelenleg hatályos, 2014-ben 956 Mrd dolláros költségvetéssel elfogadott farmtörvény röviden „Farm Bill” 2023-ig lesz érvényben. Fontos kiemelni az új törvénnyel kapcsolatban, hogy megszűnik az 1933 óta tradicionálisan megjelenő közvetlen támogatások rendszere (AGRARSZEKTOR, 2014).

Megállapítható, hogy a közvetlen támogatások eltörlése érdekes helyzetet teremt a KAP-ra nézve. A jövőben pedig egyre nagyobb hangsúlyt fognak kapni a termésbiztosítási, illetve a legnagyobb növekedési potenciállal rendelkező környezetvédelmi programok (CBO, 2014).

Az Európai Unióban a vidékfejlesztés kérdésköre a KAP kialakulását (1962) követően válik tetten érhetővé, ugyanis egyre nagyobb hangsúlyt kapott a vidék népességeltartó és – megtartó szerepe, valamint az agrárkörnyezetvédelmi és a tájképi funkciók (Bálint et al., 2007).

Az 1990-es években felismerték, hogy a gazdasági fejlődés és következményei a vidék értékeit veszélyeztetik. Ennek következtében született meg a vidékfejlesztési politika 4 alapküldetése: a Vidéki Térségek Európai Kartája (1995), a Cork-i Deklaráció (1996), a Buckwell jelentés (1997), valamint a KAP 2000 Munkadokumentum (1997) (Sarudi, 2003).

A KAP 2014-2020-as tervezési időszakára vonatkozóan az EMVA költségvetésére 99,58 Mrd € lett előirányozva, ami a KAP költségvetésének 24,4%-át jelenti. Ezzel szemben az EMGA költségvetése 308,73 Mrd € keretösszegben került meghatározásra, amely összeg 94,35%-a (291,27 Mrd €) a mezőgazdasági termelőknek juttatott közvetlen kifizetésekre, míg 5,65%-a (17,45 Mrd €) piacszervezési intézkedésekre fordítható (Ragonnaud, 2016; Massot, 2016).

Fontos megjegyezni, hogy az EU költségvetésében a KAP kiadásainak részaránya a nyolcvanas évek elején még 66%-ot képviselt, azonban folyamatosan csökkenő tendenciát mutatva, a 2014-2020 közötti időszakban már csak 37,8%-ot tesz ki (Massot, 2016).

Magyarország európai uniós csatlakozásának felkészülésében jelentős áttörést eredményezett, az újonnan csatlakozni kívánó országok számára elindított, előcsatlakozási segélyprogramok működésbe állítása. Az alapok sorából kiemelendő a SAPARD program, amely a mezőgazdaság és a vidék fejlesztésének támogatását foglalta magában (Sarudi, 2003).

A csatlakozást követő években (2004-2006) hazánk agrár- és vidékfejlesztési politikájának strukturális intézkedéseit az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP), míg kísérő intézkedéseit a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) tartalmazta (Jámbor – Mizik, 2014).

A 2007-2013-as programozási időszak során Magyarország vidékfejlesztési programját az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVVP) jelentette, míg a dokumentum stratégiai kereteit az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv (ÚMVST) tartalmazta (Baksa – Vásáry, 2013).

Hazánk 2014-2020-as költségvetési ciklusra vonatkozó új Vidékfejlesztési Programja (VP) 2015. augusztus 10-én került elfogadásra (EUROPAEU, 2015).

A KAP költségvetéséből Magyarország számára előirányzott keretösszege 12,3 Mrd €, melyből 3,45 Mrd € (0,49 Mrd €/év) támogatás, – kizárólag elektronikus támogatási kérelemmel – nyújtható be a II. pillér (vidékfejlesztés) műveleteire (Palakovics et al., 2016).

Kiemelendő, hogy a Vidékfejlesztési Program mintegy 1300 Mrd Ft-os pályázati keretéből 2017. március 31-ig mind a 68 pályázat meghirdetésre került (KORMANY, 2017).

Anyag és módszer

A tanulmányban szekunder, illetve primer adatgyűjtéseken alapuló eredmények egyaránt megjelennek. A szakirodalmi áttekintés feldolgozásához szekunder információforrásként a témát érintő hazai és nemzetközi irodalmi források mellett, internetes források is felhasználásra kerültek. Ezt követően immáron a saját kutatómunkám keretében Hajdúböszörmény ökológiai, társadalmi, gazdasági adottságainak bemutatására került sor.

A támogatások koncentrátságának Hajdúböszörményben történő vizsgálata során az MVH közérdekű adatbázisában fellelhető, a 2011–2015 közötti időszakra vonatkozóan rendelkezésre álló támogatási adatokat használtam fel, amellyel kapcsolatban fontosnak tartom leszögezni, hogy a vizsgálati körben nem szerepelnek a Hajdúböszörmény külvárosaiban (Hajdúvid, Bodaszőlő, Pród) élő lakosok. A támogatási adatokkal kapcsolatos vizsgálatokat Microsoft Excel program segítségével végeztem el, amelynek első lépéseként minden vizsgált évben kivételre kerültek azok a gazdálkodók, akiknek az adott évben az összes kifizetésre kerülő támogatás vonatkozásában csupán visszafizetési kötelezettsége keletkezett. Így csak és kizárólag a ténylegesen támogatásban részesültek maradtak a vizsgálati körben, amelynek eredményeként a vizsgálat alá vont 5 év (2011–2015) mindegyikében, évenkénti 1572 és 1640 fő közötti támogatásban részesült gazdálkodóról beszélhetünk. A fejezet első részében a kifizetett támogatások mind az 5 évre vonatkozóan összegszerűen, források szerint, alapok szerint, illetve támogatási jogcímek szerint is felbontásra kerültek. A fejezet további részében a támogatások koncentrátságának mérésére érdekében, három koncentrációs mérési módszert (Lorenz-görbe, CR koncentráció, HH index) is alkalmaztam.

Primer kutatásom során az MVH közérdekű adatbázisában fellelhető, a 2015-ös évre vonatkozóan Hajdúböszörményben – agrár- és vidékfejlesztési – támogatásban részesültek körében végeztem kérdőíves felmérést. Ennek keretében a fentebb ismertetett adatbázis került felhasználásra, és elmondható, hogy az 1640 fő által alkotta teljes sokaságból 100 – általam kiválasztott – gazdálkodó válaszolt az összeállított kérdéssorra, amely 6,1%-os mintavételezési arányként értelmezhető.

Hajdúböszörmény ökológiai, társadalmi, gazdasági adottságainak bemutatása

Hajdúböszörmény ökológiai adottságainak feltárása

Hajdúböszörmény közigazgatási területe 4 kistáj – Hajdúhát, Hortobágy, Dél-Nyírség, Lössös-Nyírség – területét is érintve terül el. A város nagy kiterjedésű területével – 370,78 km² (37 078 ha) – kapcsolatban fontosnak tartom megjegyezni, hogy Hajdúböszörmény az ország 4. legnagyobb területű településének számít, melynek nagyobb része a Hajdúhát lösszel takart hordalékkúp-síksági területéhez, kisebb része a Hortobágy K-i részének magas ártéri jellegű síkságához tartozik. A határ keleti része belenyúlik a Dél-Nyírség homokkal fedett hordalékkúp-síksági, míg északkeleti – elenyésző – része a Lössös-Nyírség szintén hordalékkúp-síksági területébe (HB, 2010; KSH, 2016a; Dövényi, 2010).

A Hajdúböszörmény közigazgatási területét érintő kistajak éghajlatára vonatkozó legfontosabb adatoknak az országos adatokkal történő összehasonlítását az *1. táblázat* tartalmazza. Mind a 4 kistáj esetében elmondható, hogy a mérsékelt meleg, száraz éghajlati klímakörzetben helyezkednek el. Az évi átlagos csapadékösszeg 520-580 mm között alakul, ami az ország éves 500-750 mm-es csapadékátlagának az alsó intervallumába tartozik. Az évi napsütéses órák száma az említett kistajak esetében 1850-2000 óra között változik, amely értékek az országos 1750-2050 óra szélsőértékek közé esnek. Magyarország évi középhőmérsékletének átlagos értéke 10-11 °C között ingadozik, míg az érintett kistajak esetében ennél alacsonyabb, 9,6-10 °C közötti átlagos évi középhőmérsékletről beszélhetünk. Hazánkban az évi át-

lagos szélesség 2-4 m/s, ugyanakkor a 4 kistájon az átlagos szélesség egyaránt 2,5-3 m/s közé tehető (Dövényi, 2010; MET, 2016).

1. táblázat: Magyarország és a Hajdúböszörményt érintő kistajak éghajlata

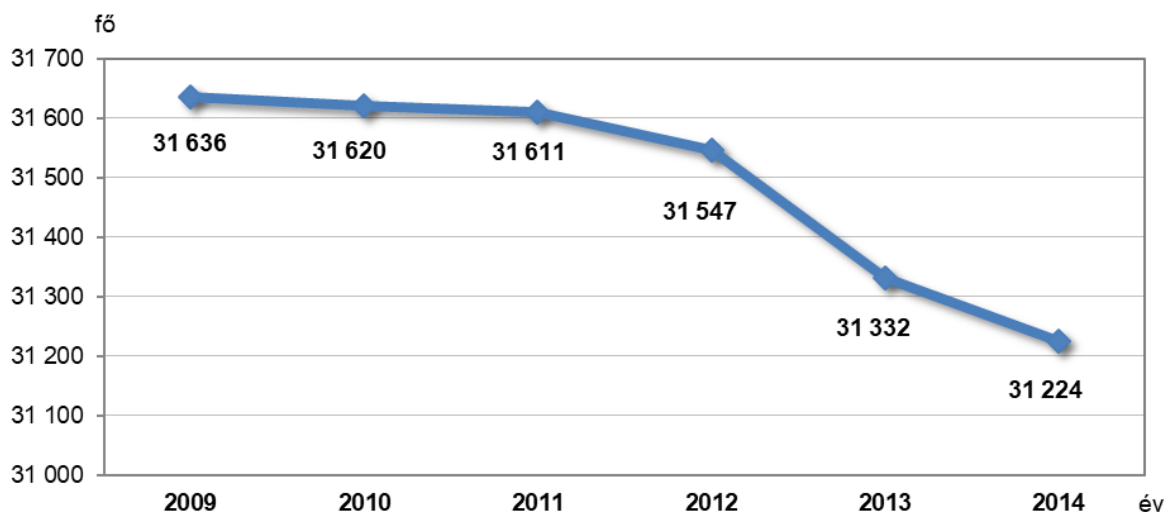
Térség	Évi csapadék-mennyiség (mm)	Évi napsütéses órák száma (óra)	Évi közép-hőmérséklet (°C)	Évi átlagos szélesség (m/s)
Magyarország	500-750	1750-2050	10,0-11,0	2,0-4,0
Hajdúhát	520-550	1850-1980	9,7-10,0	2,5-3,0
Hortobágy	550-570	1850-1900	9,8-10,0	2,5-3,0
Dél-Nyírség	550-580	1950-2000	9,6-9,8	2,5-3,0
Löszös-Nyírség	550-560	1900-1930	9,6-9,8	2,5-3,0

Forrás: saját szerkesztés (Dövényi, 2010; MET, 2016) alapján

Hajdúböszörmény társadalmi adottságainak feltárása

Hajdúböszörmény lakónépessége 2014-ben 31 224 főt számlált, amely lélekszámból adódóan Hajdú-Bihar megye második, az Észak-alföldi régió negyedik, illetve az ország 33. legnagyobb településéről beszélhetünk. A város 84,21 fő/km²-es népsűrűséggel rendelkezik, ami gyakorlatilag teljesen megegyezik a régiós (83,48 fő/km²), illetve a megyei (86,53 fő/km²) átlagértékkel (KSH, 2016a).

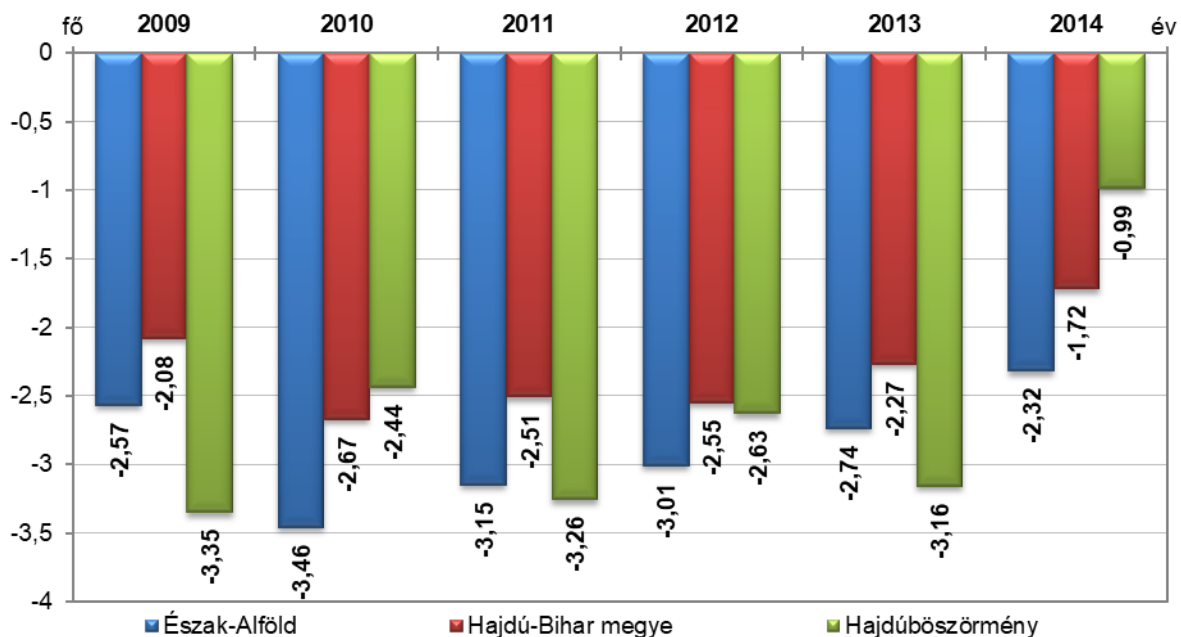
Az 1. ábra alapján látható, hogy Hajdúböszörmény lakónépessége 2009 óta kis léptékekkel, de folyamatosan csökkent, azonban megjegyezném, hogy 1970-ben is közel 31 000 lakója volt a településnek, tehát az elmúlt szűk 50 évben igazán jelentős változás nem történt a lakónépesség alakulásának tekintetében, annak ellenére, hogy Magyarország népessége 1981 óta folyamatosan csökkenő tendenciát mutat (HB, 2010).



1. ábra: Hajdúböszörmény lakónépességének alakulása 2009-2014 között

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2016a alapján

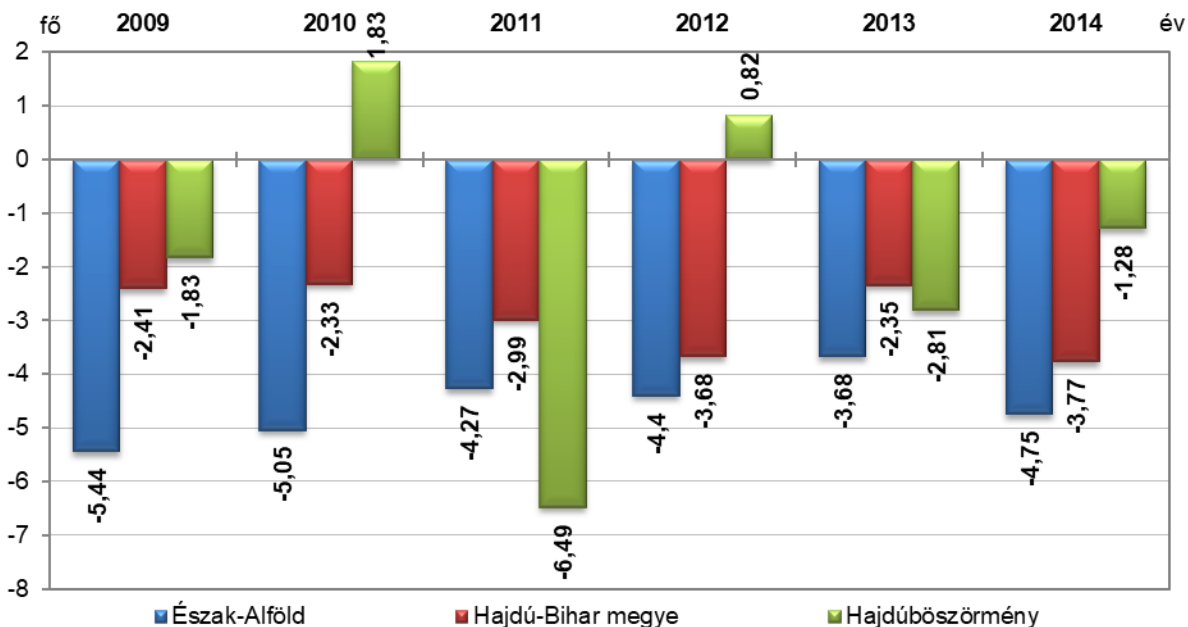
A népességszám csökkenésével kapcsolatban fontosnak tartottam megvizsgálni a változást előidéző 2 tényező, a természetes szaporodás/fogyás, illetve a vándorlási egyenleg alakulását. Az élveszületések és a halálozások számának különbözete alapján beszélhetünk természetes szaporodásról vagy fogyásról. A 2. ábra alapján látható, hogy 2009 óta minden évben, regionális, megyei, illetve települési szinten egyaránt természetes fogyásról beszélhetünk, ami mára országos szintű problémává vált, és alapvető eredőjének tekinthető a népesség folyamatos csökkenésének.



2. ábra: Természetes szaporodás/fogyás alakulása 2009–2014 között, ezer főre vetítve

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2016a alapján

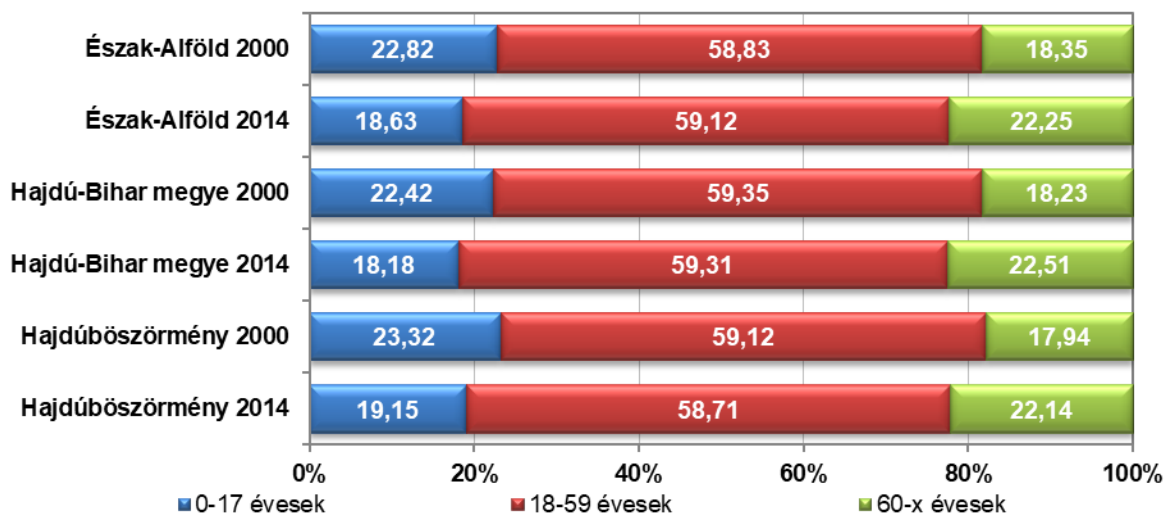
Az odavándorlások és az elvándorlások számának különbségéből kaphatjuk meg a vándorlási egyenleget, amelyet a 3. ábra hivatott bemutatni. Látható, hogy regionális szinten tartósan nagyszámú-, míg megyei szinten a régióhoz viszonyítva kisebb mértékű vándorlási veszteségekről beszélhetünk. Hajdúböszörmény esetében ugyanakkor igen szélsőséges évenkénti ingadozással jellemezhető migrációs folyamatok állnak fent. A 2010 és 2012-es pozitív vándorlási mutatók ellenére, 2011-ben még a régiós népmozgalmi adatot is meghaladó nagyszámú vándorlási veszteséget könyvelhetett el a település.



3. ábra: Vándorlási egyenleg alakulása 2009-2014 között, ezer főre vetítve

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2016a alapján

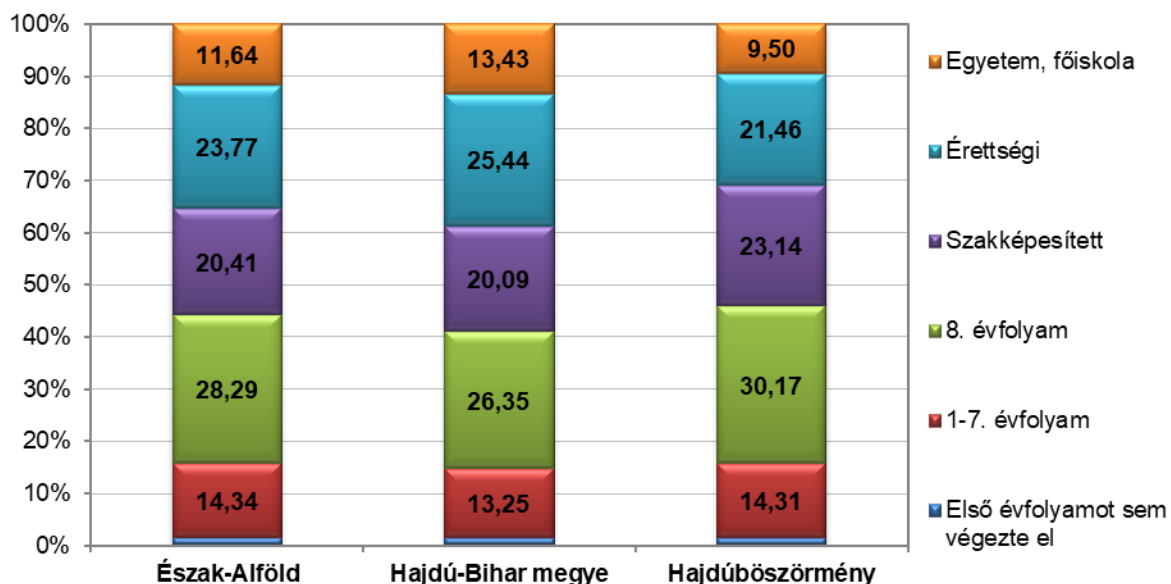
Az Észak-alföldi régió, Hajdú-Bihar megye, valamint Hajdúböszörmény népességének 2000. évi, illetve 2014. évi korcsoportonkénti megoszlását a 4. ábra tartalmazza. Ennek értelmében megállapítható, hogy mind a 3 területi egységet közel azonos korstruktúra jellemez. A 18-59 évesek százalékos részaránya változatlan képet mutat, ugyanakkor látható, hogy az országos trendeknek megfelelően a fiatal korcsoportokat (0-17 év) csökkenő, míg az idősek (60-x év) részarányát növekvő tendencia jellemzi, ami elöregedő korstruktúrát eredményez.



4. ábra: Korösszetétel megoszlása 2000-ben és 2014-ben

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2016a alapján

Az 5. ábra a 7 éves és idősebb lakosság legmagasabb iskolai végzettségének százalékos megoszlása mutatja 2011-ben. Ennek alapján elmondható, hogy regionális, illetve megyei szinten közel azonos részarányok figyelhetőek meg, míg Hajdúböszörményben magasabb az alacsonyán képzettek, és ebből kifolyólag alacsonyabb a magasán kvalifikáltak részaránya.

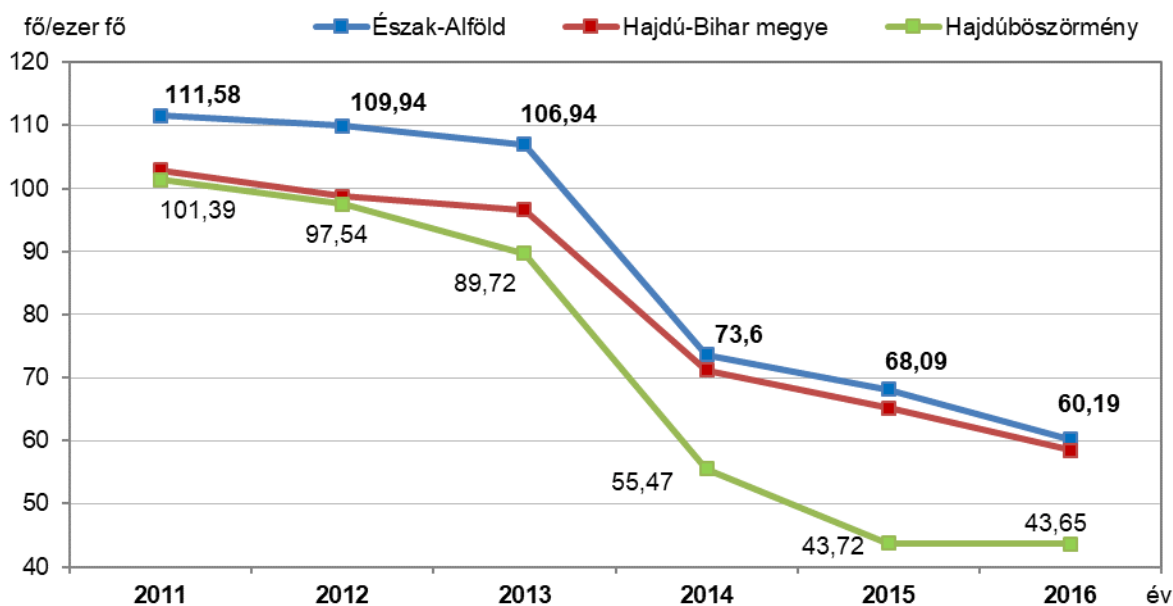


5. ábra: A 7 éves és idősebb népesség megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2011b alapján

A 6. ábrán a regisztrált munkanélküliek ezer főre vetített számának alakulása látható a vizsgált évek mindegyikének január 20-i állapota szerint. A nyilvántartott álláskeresők szá-

mának csökkenő tendenciája figyelhető meg mind a 3 területi egység tekintetében, ugyanakkor Hajdúböszörmény esetében az elmúlt 5 évet figyelembe véve kedvezőbb kép mutatkozik.



6. ábra: Nyilvántartott álláskeresők számának alakulása 2011–2016 között

Forrás: saját szerkesztés NFSZ, 2016 alapján

Hajdúböszörmény gazdasági adottságainak feltárása

Hajdúböszörmény földrajzi, geopolitikai elhelyezkedése kissé perifériálisnak tekinthető mind megyei, mind országos viszonylatban, hiszen Debrecen túlzott régiós súlypontja miatt kevésbé tud érvényesülni (HB, 2010).

A működő vállalkozások ezer főre vetített darabszámával kapcsolatban elmondható, hogy 2013-as adatok alapján, megyei szinten több az ezer főre jutó működő vállalkozás (51 db), mint a teljesen megegyező regionális (45 db) és települési (45 db) szinteken. A gazdálkodási formák tekintetében az egyéni vállalkozók és a társas vállalkozások részaránya az Észak-alföldi régióban 49-51%, Hajdú-Bihar megyében 44-56%, míg városi szinten 56-44%-os értéket képvisel (KSH, 2016a).

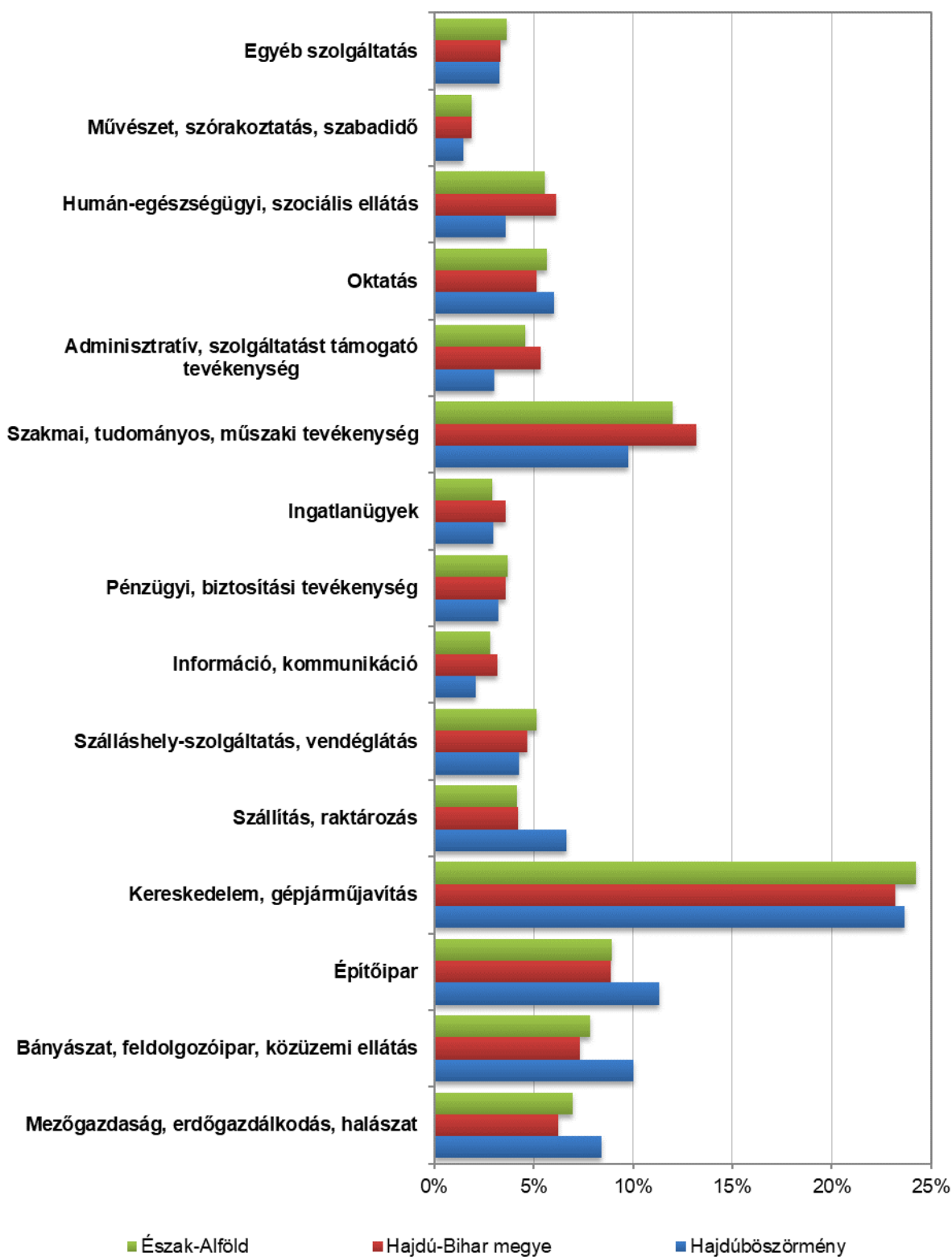
Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a mezőgazdasági tevékenységek kiemelt szerepet játszanak Hajdúböszörményben, ugyanis a helyi lakosok zöme érdekelt ebben az ágazatban.

Ezt támasztja alá a regisztrált östermelők számának az alakulása is, hiszem 2014-ben Hajdúböszörményben ezer főre vetítve 62 db (összesen 1930 db) regisztrált östermelőt tartottak nyilván, szemben a regionális 57 db, és a megyei 50 db értékekkel (KSH, 2016a).

A városra a 2010-es Általános Mezőgazdasági Összeírás (ÁMÖ) adatai alapján az országos trendeknek megfelelően szintén a kétpólusú birtokszerkezet jellemző, ugyanis közel 3600 egyéni gazdaságra jut 15 667 ha használatban lévő földterület, ami egy gazdaságra vetítve 4,37 ha-t jelent. Ez az érték országos (4,78 ha), regionális (4,89 ha) és megyei (5,15 ha) összevetésben is alacsonynak mondható, ugyanakkor a 36 db gazdasági szervezet használatában lévő összes földterület együttes nagysága 10 271 ha, ami egy szervezetre vetítve 285 ha-t eredményez. Ezen területméret országos (444 ha), regionális (377 ha) és megyei (337 ha) értékekhez viszonyítva egyaránt alacsonynak tekintendő (KSH, 2016a).

A működő vállalkozások nemzetgazdasági ágak szerinti százalékos megoszlását 2013-as adatok alapján regionális, megyei és települési szintekre vonatkoztatva a 7. ábra szemlélteti. Az adatokat vizsgálva szembetűnő, hogy mindhárom területi egységen belül a szolgáltató (tercier) szektor dominanciája érvényesül, ugyanis a legfontosabb nemzetgazdasági ágak közel 25%-os részesedéssel egyaránt a kereskedelemben és gépjárműjavításban érintett vál-

lalkozások tekintendők. Megfigyelhető, hogy a régiós és a megyei értékek nagyon hasonló alakulása mellett, Hajdúböszörményben nagyobb a mezőgazdaságban (primer szektor) működő vállalkozások részaránya.



7. ábra: Működő vállalkozások aránya nemzetgazdasági ágak szerint (2013)

Forrás: saját szerkesztés KSH, 2016a alapján

A földhasználat művelési ágak szerinti bontását a 2. táblázat tartalmazza. Ennek alapján látható, hogy mind a négy területi dimenzióban a szántó művelési ág dominál, és a kiváló mezőgazdasági adottságoknak köszönhetően Hajdúböszörményben kiugróan magas (69,91%) értéket képvisel. A gyepek művelési ág részaránya települési szinten 10% körül alakul, míg megyei szinten kimagasló értékkel (17,88%) rendelkezik. Összességében elmondható, hogy Hajdúböszörményben az összes földterület közel 81%-a mezőgazdaságilag hasznosított területnek, míg közel 91%-a termőterületnek minősül.

2. táblázat: Földhasználat művelési ágak szerint (2015)

Megnevezés	Magyarország		Észak-Alföld		Hajdú-Bihar megye		Hajdú-böszörmény	
	ezer ha	%	ezer ha	%	ezer ha	%	ezer ha	%
Szántó	4 331,7	46,56	923,7	50,53	329,8	53,62	25,92	69,91
Konyhakert	80,5	0,87	11,6	0,64	5,0	0,81	0,08	0,23
Gyümölcsös	92,2	0,99	35,3	1,93	3,7	0,60	0,12	0,31
Szőlő	80,6	0,87	3,7	0,20	1,4	0,23	0,41	1,11
Gyep	761,5	8,18	219,3	11,99	110,0	17,88	3,46	9,32
Mezőgazdasági terület	5 346,4	57,47	1 193,6	65,29	449,9	73,13	29,99	80,88
Erdő	1 939,5	20,85	227,7	12,46	69,8	11,35	2,97	8,01
Nádas	65,4	0,70	15,3	0,84	9,9	1,61	0,30	0,82
Halastó	36,4	0,39	10,0	0,54	6,8	1,10	0,39	1,04
Termőterület	7 387,8	79,41	1 446,5	79,13	536,3	87,19	33,65	90,74
Művelés alól kivett	1 915,6	20,59	381,5	20,87	78,8	12,81	3,43	9,26
Összesen	9 303,4	100,00	1 828,1	100,00	615,1	100,00	37,08	100,00

Forrás: saját szerkesztés (KSH, 2016b; Falugazdász adatai) alapján

Az agrár- és vidékfejlesztési támogatások koncentráltóságának vizsgálata Hajdúböszörményben

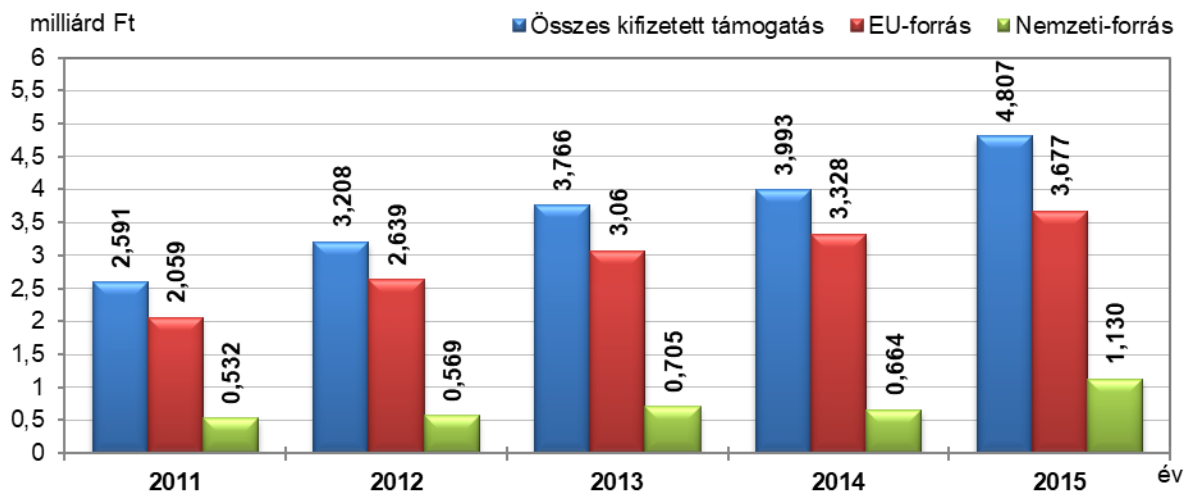
Magyarország Európai Unióhoz történő csatlakozását megelőzően elsősorban nemzeti, illetve egyéb nemzetközi szervezetek (pl.: Világbank) által folyósított agrár- és vidékfejlesztési támogatásokban részesült (Baksa – Vásáry, 2013).

A csatlakozást követően ugyanakkor hazánk számára egyre nagyobb forráskeretből nyílt lehetőség a támogatások lehívására, amelynek eredményeként a vizsgált évek (2011-2015) mindegyikében a megelőző évhez képest – nemzeti forrással együttesen – magasabb, míg együttvéve 3143,7 Mrd Ft támogatási összeg került kifizetésre (MVH, 2016).

A 8. ábra alapján megállapítható, hogy az országos trendekhez igazodva települési szinten is évről-évre magasabb volt a kifizetett támogatások nagysága, és megfigyelhető, hogy míg 2011-ben 2,591 Mrd Ft, addig 2015-ben már 4,807 Mrd Ft került kifizetésre.

A kifizetett támogatásokról források szerinti bontásban vizsgálva elmondható, hogy a vizsgált időszakban a nemzeti forrásból finanszírozott támogatások 16-24%, míg az uniós forrásból finanszírozott támogatások 76-84% között alakultak, ami 5 éves átlagban 19,61% nemzeti és 80,39% uniós forrásból származó kifizetést jelentett. Összességében 2011-2015 között Hajdúböszörményben 18,365 Mrd forintnyi agrár- és vidékfejlesztési támogatás folyósítása valósult meg. Az egyes támogatási alapok részarányait elemezve megállapítható, hogy 2011 óta az EMGA kifizetései dominálnak, ami 2015-ig együttesen, több mint 10 Mrd Ft (58,03%) kifizetett támogatási összeget eredményezett. Ezzel szemben az EMVA-ból nyújtott támogatásoknak köszönhetően, a 2011-2015 közötti időszakban 5 Mrd forintot meghaladó (29,17%)

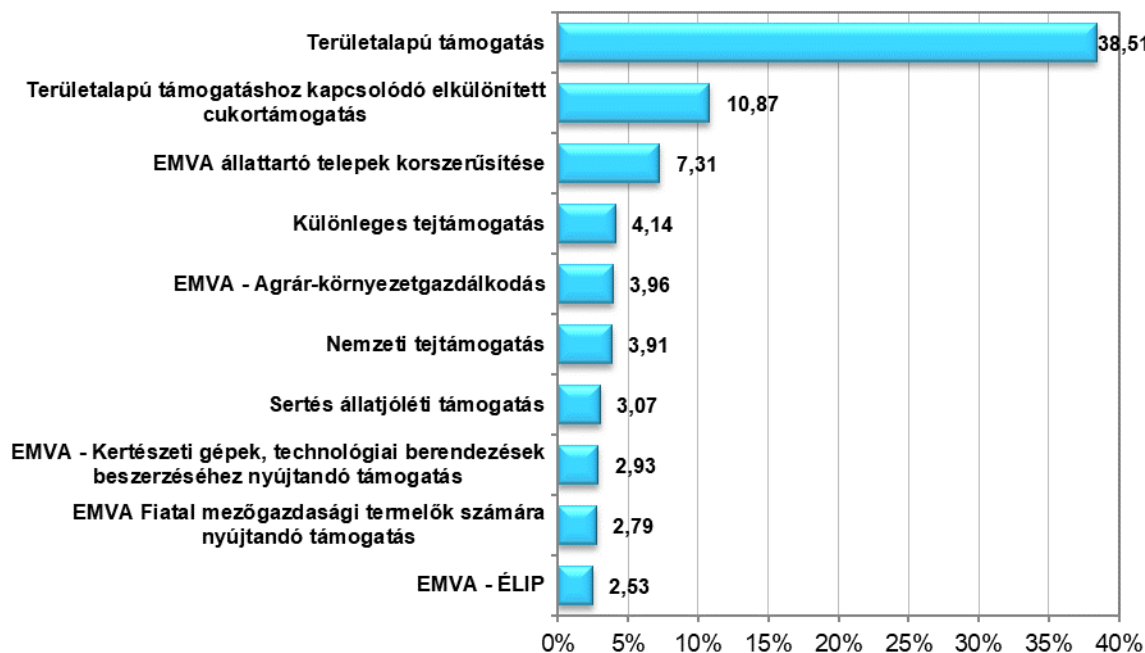
kifizetés realizálódott. A Nemzeti Alapból finanszírozott támogatások pedig, együttvéve bő 2,3 Mrd Ft (12,80%) támogatási összeget jelentettek (MVH, 2016).



8. ábra: Az összes kifizetett támogatás és annak források szerinti összege Hajdúböszörményben 2011–2015 között

Forrás: saját szerkesztés MVH, 2016 alapján

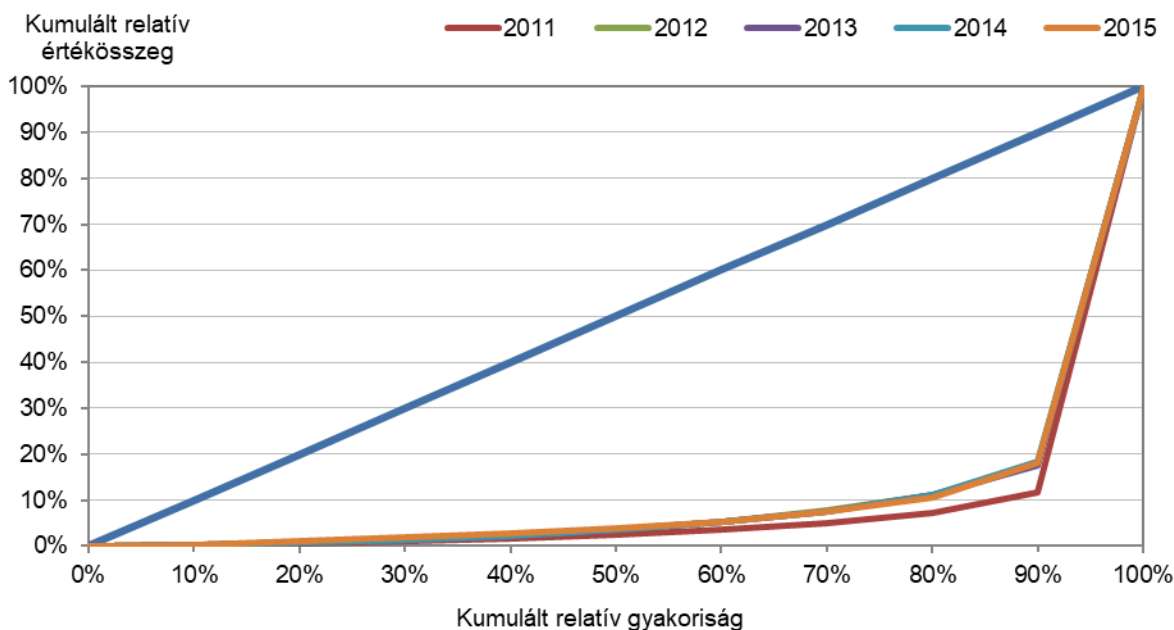
Hajdúböszörményben a szóban forgó időszakban 96 jogcímen vettek igénybe agrár- és vidékfejlesztési támogatásokat, melyek közül a 10 legnagyobb részesedéssel rendelkező támogatási jogcím százalékos megoszlását a 9. ábra szemlélteti. Az adatokat vizsgálva megállapítható, hogy a legnépszerűbb jogcímként a területalapú támogatások kifizetései (38,51%) dominálnak, amelyet a területalapú támogatáshoz kapcsolódó elkülönített cukortámogatás jogcím követ, mintegy 11%-os részesedéssel. A támogatási jogcímek sorában a 3. helyen az állattartó telepek korszerűsítése (7,31%) jogcím áll, míg a további támogatási jogcímek mindegyike 5% alatti részesedéssel rendelkezik.



9. ábra: A 10 legnagyobb részesedéssel rendelkező támogatási jogcím százalékos megoszlása Hajdúböszörményben 2011–2015 között

Forrás: saját szerkesztés MVH, 2016 alapján

A 10. ábrán Lorenz-görbe segítségével, évek szerinti bontásban látható az összes kifizetett támogatás koncentrátságának alakulása Hajdúböszörményre vonatkozóan. Ennek alapján kijelenthető, hogy a vizsgált évek mindegyikében egyaránt magas volt a támogatások koncentrátság, és a legmagasabb koncentráció 2011-ben figyelhető meg. Kiemelendő továbbá, hogy 2011-2015 között kiegyenlített volt a támogatások eloszlása, hiszen minden vizsgált évben kevés támogatott kapott nagy összegű támogatást. Így összességében elmondható, hogy a legkoncentráltabb évben (2011) a támogatásban részesültek felső 10%-a rendelkezett a támogatások 88%-val, ezzel szemben a 2012-2015 közötti időszakban a támogatásban részesültek felső 10% „csupán” a támogatások 81-82%-át kapta meg.



10. ábra: Támogatás koncentráció Hajdúböszörményben 2011-2015 között

Forrás: saját szerkesztés MVH, 2016 alapján

A CR koncentráció megmutatja, hogy a legnagyobb támogatásban részesült szereplők, mekkora részesedéssel rendelkeznek az összes kifizetett támogatásból. A 3. táblázat adatait elemezve megállapítható, hogy 2011-ben a három legnagyobb támogatottra koncentrált a támogatások közel 55%-a, továbbá a vizsgált évek során ebben az évben volt a legmagasabb részarányú (33,98%) a legnagyobb támogatásban részesült szereplő (CR1) részesedése is. A további években mind a CR1, mind a koncentrációs arányszámok összegének tekintetében évről-évre csökkenő tendencia figyelhető meg, amelynek együttes következményeként 2015-ben már csupán 28,4% volt a három legnagyobb támogatott összes kifizetett támogatásból való részesedése.

3. táblázat: A CR koncentráció alakulása Hajdúböszörményben 2011-2015 között

Megnevezés	2011 (%)	2012 (%)	2013 (%)	2014 (%)	2015 (%)
CR1	33,98	20,46	19,31	16,26	15,14
CR2	10,98	10,81	9,76	10,14	7,13
CR3	9,38	9,31	6,92	9,00	6,11
Összesen	54,34	40,58	36,00	35,40	28,38

Forrás: saját szerkesztés MVH, 2016 alapján

A 4. táblázatban a Hirschman-Herfindahl index (HH index) alakulása, valamint annak a 2011-es bázisévhez viszonyított évenkénti (2011-2015) százalékos változása látható Hajdúböszörmény vonatkozásában. Kiemelendő, hogy a HH index minden vizsgált évben a támogatásban részesült szereplők összes kifizetett támogatásból való részarányának a négyzetösszegét jeleníti meg. Az elemzés során kirajzolódott, hogy az indexek értékét nagymértékben meghatározza a CR1 koncentrációs arányszám évenkénti alakulása (csökkenése) is. Az index a legnagyobb értéket 2011-ben veszi fel (0,1387), amely pedig alátámasztja a legkoncentráltabb (2011) évre vonatkozó Lorenz-görbe lefutását.

4. táblázat: A Hirschman-Herfindahl index alakulása Hajdúböszörményben (2011–2015)

Megnevezés	2011	2012	2013	2014	2015
HH index	0,1387	0,0652	0,0578	0,0480	0,0365
2011=100% (%)	100,00	46,99	41,66	34,60	26,33

Forrás: saját szerkesztés MVH, 2016 alapján

Kérdőíves felmérés eredményei

A kérdőíves felmérés 4 elkülönült tartalmi egységre tagolható, amelynek keretében először a válaszadók szociodemográfiai jellemzőinek, ezt követően a válaszadók gazdaságára vonatkozó eredményeinek, majd a válaszadók támogatásokkal kapcsolatos véleményeinek, végezetül pedig a válaszadók jövőbeli terveire vonatkozó elképzeléseinek feltárására került sor. A megkérdezettek életkorára vonatkozóan elmondható, hogy az 50 éves kor felettiak részaránya (66%) kiemelkedően magasnak tekintendő, ami az országos trendeknek megfelelően kitűnően reprezentálja az elöregedő gazdálkodói társadalmat, amely állítás alátámasztásaként megfigyelhető, hogy a 40 év alattiak (fiatal gazdák) mindösszesen 14%-os részesedéssel rendelkeznek.

Az 5. táblázatban a válaszadók által, a földtulajdon és a földhasználat alakulásával kapcsolatosan megadott legfontosabb szám adatok láthatóak, amelyek alapján kijelenthető, hogy a megkérdezettek mindegyike (100 fő) földhasználattal rendelkezik. A 100 válaszadó használatában lévő összes földterület együttes nagysága meghaladja a 3900 hektárt, ami 1 gazdálkodóra vetítve átlagosan 39,34 hektárnyi földterületként jelenik meg. A megkérdezettek körében 55 fő saját földterületeken, 11 fő kizárólag bérelt, míg 34 fő saját és bérelt földterületeken is gazdálkodik, ugyanakkor a bérelt földterületeknek az összes használatban lévő földterületekből való együttes részaránya (51,51%) meghaladja a saját földterületek (48,49%) együttes részesedését. A gazdálkodók használatában lévő földterületek művelésére vonatkozóan megállapítható, hogy azok döntő többségében (86,59%) saját művelés alatt állnak, míg a válaszadók műveltetett területeinek nagysága az összterület 13,41%-át képezi.

5. táblázat: A földtulajdon és a földhasználat alakulása a megkérdezettek körében

2015	Elemsszám (fő)	Minimum (ha)	Maximum (ha)	Összesen (ha)	Részesedés (%)	Átlag (ha)
• Összes földterület	100	1,50	800,00	3933,72	100,00	39,34
• Saját földterület	89	0,25	98,00	1907,33	48,49	16,59
• Bérelt földterület	45	0,90	800,00	2026,39	51,51	39,73
⇒ Saját művelésű területek	69	0,15	800,00	3406,07	86,59	49,36
⇒ Műveltetett területek	44	1,50	116,51	527,45	13,41	11,99

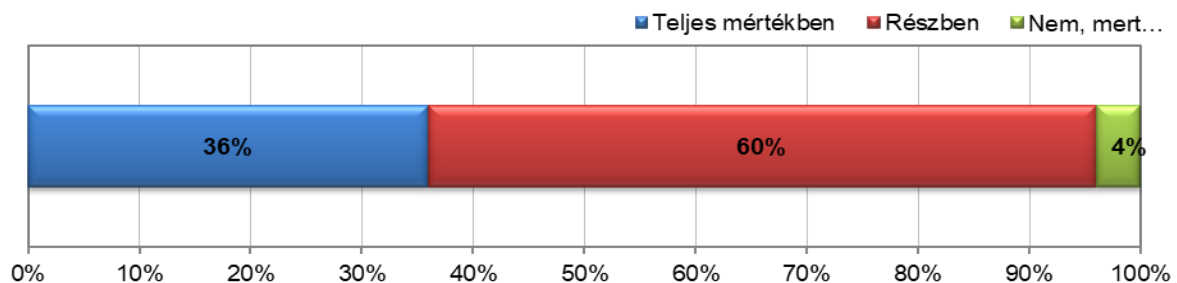
Forrás: saját eredmények

A művelési ágak tekintetében a szántó művelési ág rendelkezik a legnagyobb részesedéssel (87,92%), amelyet bő 10%-os részaránnyal a gyep, mint művelési ág követ.

A tevékenységi körökre vonatkozóan egyértelműen a növénytermesztés dominanciája figyelhető meg, hiszen valamennyi gazdálkodó (100 fő) foglalkozik növénytermesztéssel, ellenben vegyes gazdálkodást (növénytermesztés és állattenyésztés) csupán a kitöltők 27%-a végez. Elmondható továbbá, hogy 3 válaszadó esetében a vegyes gazdálkodási forma egészül ki erdőgazdálkodási tevékenységgel.

Kiemelendő, hogy a gazdálkodók 41%-a valamilyen típusú erőgéppel és/vagy munkagéppel rendelkezik. A válaszadók 79 db traktor és 274 db munkagép segítségével végzik tevékenységüket, ahol a traktorok átlagéletkora 13,87 év, míg a munkagépeké pedig 11,07 év, utalván egyben a gépparkok előregedtségére.

A jelenlegi támogatások által lehívható összegekkel kapcsolatban a 11. ábra alapján megállapítható, hogy a megkérdezettek 36%-a teljes mértékben, míg 60%-a részben vallotta magát elégedettnek, ugyanakkor a gazdálkodók csupán 4%-a elégedetlen a jelenlegi támogatások összegével.



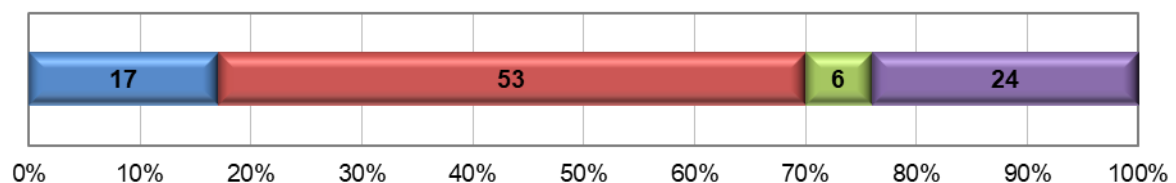
11. ábra: A kitöltők elégedettsége a jelenlegi támogatások összegével kapcsolatban

Forrás: saját eredmények

A kifizetésre kerülő támogatások pontosságát a kitöltők 16%-a megfelelőnek tartja, ellenben a válaszadók 63%-a a kifizetésekkel kapcsolatosan tapasztalható csúszások ellenére sem elégedetlen. Az elégedetlenségükről nyilatkozók részaránya 11%-ot tett ki, továbbá a gazdálkodók 10%-a az előírányozottnál hamarabb szeretné megkapni a támogatási összegeket.

A 12. ábra a kitöltőknek a területalapú támogatások jelentőségéről alkotott véleményét hivatott bemutatni. Megfigyelhető, hogy csupán a válaszadók 17%-a tudna területalapú támogatás nélkül is eredményesen, tehát profitot eredményezve gazdálkodni, ezzel szemben a gazdálkodók 83%-a nélküle nem tudna boldogulni.

- Nélküle is eredményesen (profitot eredményezve) tudna gazdálkodni
- Nélküle nem tudna eredményesen gazdálkodni, ugyanis kizárólag a kapott támogatás összegét fordítja a felmerülő termelési költségek fedezésére
- Nélküle nem tudna eredményesen gazdálkodni, ugyanis a kapott támogatás hatására nem célja a termelési színvonal növelése, így a kifizetett támogatásból élnek meg a családjával
- Nélküle nem tudna eredményesen gazdálkodni, mert...



12. ábra: A megkérdezettek véleménye a területalapú támogatások jelentőségéről

Forrás: saját eredmények

A gazdálkodók véleménye megoszlott azzal kapcsolatban, hogy a támogatásokkal szemben inkább kiegyenlített piaci felvásárlási árakra volna-e szükség. A kérdésfeltevés aktualitását az utóbbi években tapasztalható nyomott piaci felvásárlási árak indukálták, ami nem mellékesen a kitöltők jelentős részénél is problémaként merült fel. Elmondható, hogy a megkérdezettek 9%-a teljes mértékű egyetértéséről, míg a gazdálkodók döntő többsége (66%) részbeni egyetértéséről nyilatkozott, hiszen véleményük szerint a jelenleginél mindenféleképpen kiegyenlített piaci felvásárlási árakra volna szükség. A válaszadók 25%-ának meglátása szerint ugyanakkor támogatások nélkül jelenleg nem lehetséges eredményesen gazdálkodni.

A kérdőíves felmérés utolsó kérdései a gazdálkodók jövőbeli terveivel kapcsolatban kerültek feltevésre. A válaszok alapján elmondható, hogy a kitöltők 31%-a növelné, 68%-a szinten tartaná, míg csupán 1%-a csökkentené a jövőre vonatkoztatva a már meglévő gazdaságát. Fontos kiemelni, hogy a válaszadók 38%-a indult már, míg 62%-a nem indult még beruházás jellegű pályázatokon. A pályázók (38 fő) köréből 36 fő többségében nyertese, míg 2 fő többségében vesztese volt a pályázatoknak. A beruházásokkal kapcsolatos jövőbeli tervek alapján megállapítható, hogy a mintasokaságban szereplők 44%-ának vannak, és ezzel szemben pedig 56%-nak nincsenek ilyen irányú terveik a gazdaságukat illetően.

Következtetések

A tanulmány középpontjában az agrár- és vidékfejlesztési támogatások Hajdúböszörményben történő elemzése és vizsgálata állt. A publikáció elején kitékintést nyújtottam Afrika és az USA agrártámogatási rendszerével kapcsolatban, amelynek alapján elmondható, hogy Afrikában és az USA-ban egyaránt hiányoznak a célzott vidékfejlesztési programok. Ezzel szemben az EU-ban a vidékfejlesztési programokat 2007-től kezdődően egy külön erre a célra létrehozott alapról (EMVA) finanszírozzák.

A szakirodalmi áttekintést követően a település ökológiai, társadalmi, gazdasági adottságainak feltárását végeztem el.

A gazdálkodók támogatásokhoz kapcsolódó viszonyaival kapcsolatban megállapítható, hogy 2011-2015 között a Hajdúböszörményben támogatásban részesültek 96 jogcímen vettek igénybe, összességében 18,365 Mrd forintnyi agrár- és vidékfejlesztési támogatást.

A bevezetésben két hipotézis került felállításra. Az első hipotézis (H_1) bizonyítására koncentráció-elemzést végeztem, amelynek keretében Lorenz-görbét, CR koncentrációt, valamint HH indexet használtam segítségül. A Lorenz-görbe alapján megállapítható, hogy települési szinten minden vizsgált évben egyaránt magas volt a támogatások koncentráltasága, mindemellett 2011-2015 között kiegyenlített támogatás eloszlás figyelhető meg, hiszen valamennyi évben kevés támogatásban részesült szereplő kapott nagy összegű támogatást. A CR koncentráció, valamint a HH index vizsgálata során szintén alátámasztást nyert az első hipotézisben megfogalmazott kijelentés, amely vizsgálati eredmények alapján az első hipotézisben megfogalmazott állítást elfogadom.

A második hipotézis (H_2) bizonyítása érdekében a 2015-ben Hajdúböszörményben támogatásban részesültek körében végeztem kérdőíves felmérést, amelynek keretében 100 kitöltő segítette munkámat. Az eredmények alapján elmondható, hogy a jelenlegi támogatások összegével a gazdálkodók 36%-a teljes mértékben, míg 60%-a részben elégedett, ugyanakkor csupán 4%-ra tehető az elégedetlenségükről nyilatkozottak részaránya. A kifizetésre kerülő támogatások pontosságát a megkérdezettek 16%-a megfelelőnek tartja, ellenben a válaszadók 63%-a a kifizetésekkel kapcsolatban tapasztalható csúszások ellenére sem elégedetlen. Óriási problémát jelenthet ugyanakkor a jövőre nézve, hogy mindösszesen a megkérdezetti kör 17%-a tudna területalapú támogatások folyósítása nélkül is profitot eredményezve gazdálkodni. A vizsgálat során tehát kirajzolódott számomra, hogy a hajdúböszörményi gazdálkodók körében

megoszlanak a vélemények a jelenlegi támogatásokkal kapcsolatban, így a hipotézisben megfogalmazott állítást részben fogadom el.

Összességében elmondható, hogy érdemes kihasználni a jelenlegi költségvetési ciklusban még biztosan kiírásra kerülő pályázatokat, és érdemes lenne mindenkinek olyan gazdálkodást folytatni, amely biztonságos megélhetést képes biztosítani, támogatások folyósítása nélkül is.

Köszönetnyilvánítás



„AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-2 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

Irodalomjegyzék

- AGRARSZEKTOR (2014): Farm Bill 2014. (letöltve: 2015.10.30.)
http://www.agrarszektor.hu/agrarpenzugyek/igy_sporolnak_az_amerikaiak_ezermilliard_dollar_a_farmereknek.3550.html
- Baksa A. – Kántor-Illés Á. – Kránitz L. – Palakovics Sz. – Szalai A. – Tóth B. – Vásáry M. (2013): A Közös Agrárpolitika Magyarországon. Innosco Közhasznú Alapítvány, Budapest, 120 p. ISBN 978 963 08 6695 8
- Bálint J. – Juhász M. – Katonáné Kovács J. – Nagy G. (2007): Vidékfejlesztés, vidékfejlesztés intézményrendszere. DE ATC AVK, Budapest, 212 p. ISBN 978 963 9732 16 2
- Bello W. (2008): Manufacturing a Food Crisis. The Nation. New York. (letöltve: 2015.10.23.)
<http://www.thenation.com/article/manufacturing-food-crisis/>
- CBO (2014): Congressional Budget Office. (letöltve: 2015.11.10.)
<https://www.cbo.gov/sites/default/files/113th-congress-2013-2014/costestimate/hr2642lucasltr00.pdf>
- Dövényi Z. (2010): Magyarország kistájainak katasztere. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 876 p. ISBN 978 963 9545 29 8
- EUROPAEU (2015): A Bizottság elfogadta Magyarország 2014–2020 közötti vidékfejlesztési programját. (letöltve: 2016.02.08.)
http://ec.europa.eu/hungary/node/416_hu
- HB (2010): Hajdúböszörmény Városának Integrált Városfejlesztési Stratégiája. 336 p. (letöltve: 2016.03.30.)
http://www.hajduboszormeny.hu/onkormanyzat/download/ivs_2010.pdf
- Jámbor A. – Mizik T. (2014): Bevezetés a Közös Agrárpolitikába. Akadémia Kiadó, Budapest, 268 p. ISBN 978 963 05 9533 9
- KORMANY (2017): Valamennyi vidékfejlesztési pályázatot kiírtak a határidőig. (letöltve: 2017.08.29.)
<http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/agrar-vidékfejlesztésert-felelos-allamtitkar/hirek/valamennyi-vidékfejlesztési-pályázatot-kiírtak-a-határidőig>
- KSH (2011b): Országos, területi adatok. (letöltve: 2016.04.21.)
http://www.ksh.hu/nepszamlalas/területi_adatok_sb
- KSH (2016a): Tájékoztatósi adatbázis – Területi statisztika – Éves településstatisztikai adatok 2014-es településszerkezetben. (letöltve: 2016.04.15.)
<http://www.ksh.hu/>
- KSH (2016b): Földterület művelési ágak szerint 2015-ös adatok alapján. (letöltve: 2016.06.10.)
https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omf003.html
- Massot A. (2016): A KAP finanszírozása. 5 p. (letöltve: 2016.01.30.)
http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_5.2.2.pdf
- MET (2016): Magyarország éghajlata általános leírás. (letöltve: 2016.04.16.)
http://www.met.hu/eghajlat/magyarorszag_eghajlata/altalanos_eghajlati_jellemzes/altalanos_leiras/

- MVH (2016): Támogatási adatok a Bizottság 908/2014/EU végrehajtási rendelete alapján. (letöltve: 2016.07.02.)
<https://www.mvh.gov.hu/-/tamogatasi-adatok-a-bizottsag-908-2014-eu-vegrehajtasi-rendelete-alapjan-publication-of-data-according-to-commission-implementing-regulation-no-908-20>
- NFSZ (2016): Településsoros munkanélküliségi adatok. (letöltve: 2016.04.24.)
http://nfsz.munka.hu/engine.aspx?page=afsz_stat_telepules_adatok_2016
- Palakovics Sz. – Fodor Z. – Takács A. (2016): Közvetlen támogatások gazdálkodói kézikönyv. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, Budapest, 56 p. ISBN 978 615 5307 24 9
- Popp J. (2004): Az EU Közös Agrárpolitikájának elmélete és nemzetközi mozgástere. Európai Agrárpolitikai Kft, Budapest, 320 p. ISBN 963 217 735 5
- Ragonnaud G. (2016): A KAP második pillére: A Vidékfejlesztési politika. 5 p. (letöltve: 2016.01.30.)
http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hu/FTU_5.2.6.pdf
- Sarudi CS. (2003): Térség- és vidékfejlesztés: A magyar térgazdaság és az európai integráció. Agroinform Kiadó, Kaposvár, 308 p. ISBN 963 502 783 4
- Tóth K. (2017): AgrárUnió: Agrárium 2020 után – A KAP reformja várható, szükség lesz a hatékonyság javítására. (letöltve: 2017.08.27.)
<http://www.agrarunio.hu/index.php/hirek/16-agrargazdasag/2411-agrarium-2020-utan-a-kap-reformja-varhato-szueksege-lesz-a-hatekonysag-javitasara>